

Disonantna baština Dalekog istoka

Burazin, Bruna

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:773045>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Bruna Burazin

Disonantna baština Dalekog istoka

Završni rad

Mentor: dr.sc. Željka Miklošević

Zagreb, lipanj 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

Sadržaj.....	iii
1. Uvod.....	1
2. Disonantna baština	1
3. Yasukuni hram	2
3.1. Uvod u Yasukuni	2
3.2. Yasukuni – simbol svog vremena.....	2
3.3. Kako Japanci razmišljaju? ili Yasukuni kao mjesto kolektivnog sjećanja	4
3.4. Problematika Yasukunija na razini države	7
3.5. Stajalište Kineza ili Yasukuni kao mjesto boli.....	9
3.6. Problematika Yasukunija na nacionalnoj razini	10
3.7. Prilike za budućnost	11
4. Mjesta Meiji industrijske revolucije	13
4.1. Što su mjesta Meiji industrijske revolucije?	13
4.2. Značaj lokaliteta Meiji industrijske revolucije za Japance.....	13
4.3. Značenje mjesta Meiji industrijske revolucije za Koreance	15
4.4. Prilike za budućnost	15
5. „Žene za utjehu“	17
5.1. Tko su bile „žene za utjehu“?	17
5.2. Nastanak i problematika pojma	17
5.3. Razlozi nastajanja „mjesta za utjehu“ (engl. <i>comfort stations</i>)	18
5.4. Problematika „žena za utjehu“ u Koreji	18
5.5. Problematika „žena za utjehu“ u Japanu	20
5.6. Muzeji posvećeni „ženama za utjehu“	21
5.7. Prilike za budućnost	21
6. Zaključak.....	23

7. Literatura.....	24
Sažetak	27
Summary.....	28

1. Uvod

Svaka država ima povijest. Svaki narod ima prošlost. Ono što ih međusobno razlikuje je način na koji se nose s njima. Dvadeseto stoljeće je po mnogima bilo razdoblje velikih promjena. Poznato je kao doba velikog tehnološkog napretka, globalne modernizacije te svjetskih ratova. Ratovi su uvijek aktualna tema; o teškim događajima kao što su ratovi se priča uoči njihovog odvijanja, dok traju i nakon što završe. Međutim, postoji li pravo i krivo vrijeme za razglabanje o takvim događanjima? Neki znanstvenici tvrde da treba proći barem pedeset godina od nekog događaja da bi se isti mogao objektivno promotriti. Tih pedeset godina koje prođu bi, dakle, predstavljale pravo vrijeme za razglabanje o teškim temama. U skladu s tim zaključkom, 1990-ih godina se pokreću rasprave o ratovima prošlog stoljeća. Važno je istaknuti da se o tim događajima raspravlja na drukčiji način nego prije. Diljem svijeta se otvaraju teme kao što su ratna odgovornost i pomirba među državama (engl. *reconciliation*). Pomirba se u ovom kontekstu definira kao „uspostava mira i dobre volje između strana koje su prethodno bile suparnici“. Filozof David Crocker razlikuje dvije vrste pomirbi: „tanka“ i „čvrsta“. „Tanka“ označava „prethodno neprijateljski nastrojene strane koje nastavljaju koegzistirati bez da se međusobno osvećuju“ dok „čvrsta“ obuhvaća „oprost, milost, (dvije strane koje) se međusobno razumiju, ili harmoniju“. ¹ Za uspostavu kvalitetnih odnosa među državama potrebno je postići „čvrstu“ pomirbu. Takva vrsta pomirbe se smatra ključnom u premošćivanju međusobnih razlika i stvaranju nove, svijetlije budućnosti. Međutim, kako bi se prešlo preko međusobnih razlika važno je razumijeti što ih uzrokovalo. Najčešći uzrok su sukobljeni interesi dvaju skupina. Takvi interesi mogu dovesti do poimanja nekog primjera baštine kao teškog i/ili kontroverznog. Sukladno tome, najveće izazove stvara baština koja je i teška i kontroverzna (odnosno disonantna) u isto vrijeme te koja podrazumijeva određeni pogled na prošlost koji nije u skladu s vrijednostima nekog naroda, predstavljajući izazove u svakodnevici istog. ² U ovom radu će biti izloženi primjeri disonantne baštine koji se smatraju

---

¹ Shin, G., Park S., Yang D. Introduction // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 1-15.

² Dissonant Heritage: Wars and Ideologies of the 20th Century in Adriatic and Ionian Region. WordPress. URL: <https://dissonantheritage.wordpress.com/> (7.6.2021.).

oprekom u postizanju „čvrste“ pomirbe (engl. *thick reconciliation*) između Japana i drugih azijskih država.

2. Disonantna baština

Kao što je spomenuto u uvodu, disonantna baština je ona koja je i kontroverzna i teška u isto vrijeme te koja podrazumijeva određeni pogled na prošlost koji nije u skladu s vrijednostima nekog naroda, predstavljajući izazove u svakodnevici istog.³ Disonanca je termin koji dolazi iz glazbe. Koristi se za izražavanje nesklada i neslaganja u okvirima glazbene harmonije. S obzirom, dakle, da termin disonanca po svojoj definiciji upućuje na nekakvu vrstu nesklada, u ovom radu će biti predstavljeni primjeri baštine koji izazivaju nesklad, i to između tri različita naroda: Kineza, Japanaca i Koreanaca. Također, osim u okvirima nacije, u radu će biti objašnjen i nesrazmjer koji je nastao na razini države svakog od spomenutih naroda. Iako disonanca po svojoj definiciji podrazumijeva nesklad i neslaganje, ona također upućuje i na rješenja koja bi umanjila taj nesklad.⁴

Uzrok neslaganja su najčešće različite vrijednosti, vjerovanja i/ili događaji iz prošlosti nekog naroda. Radi lakšeg razumijevanja problema nastalih u okvirima primjera disonantnih baština Japana, Koreje i Kine, u nastavku će prvo biti predstavljeni događaji iz prošlosti koji su doveli do pojave disonance ili nesklada. U nastavku, ta će disonanca biti pojednostavljena i detaljnije objašnjena kroz primjere. Konačno, biti će predstavljena moguća rješenja kojima bi se umanjio nesklad.

Rješenje je ono što spomenute države traže i najteži korak u procesu postizanja „čvrste“ pomirbe. Važno ga je pronaći zbog uspostave dobrih odnosa među državama jer to dovodi do veće kvalitete života te sklada i prosperiteta.

---

³ Dissonant Heritage: Wars and Ideologies of the 20th Century in Adriatic and Ionian Region. WordPress. URL: <https://dissonantheritage.wordpress.com/> (7.6.2021.).

⁴ Tunbridge, J.E.; Ashworth G.J. Dissonant heritage : the management of the past as a resource in conflict. Chichester : John Wiley and Sons, 1996.

3. Yasukuni hram

3.1. Uvod u Yasukuni

Yasukuni je šintoistički hram smješten u Tokiju, Japanu. Osnovan je za vrijeme Meiji razdoblja (1868.-1912.) u svrhu konsakracije* vojnika koji su umrli u službi japanskog cara od 1874. godine nadalje.⁵ Hram je važno nacionalno, religijsko i turističko središte. S obzirom da je osnovan u vrijeme „rađanja“ japanskog nacionalizma mnogi ga također smatraju jedinstvenim simbolom te ideologije. Osim toga, jedno je od glavnih mjesta kolektivnog sjećanja u Japanu te ga kao turističko odredište godišnje posjeti oko 8 milijuna ljudi.⁶ Nažalost, hram je zadnjih godina poznatiji po brojnim kontroverzama nego po prethodno navedenim činjenicama. Samo neke od njih su: konsakracija ratnih zločinaca, točnije, onih ratnih zločinaca koji su izvršili zločin protiv mira (engl. *Class A war criminals*), percepcija hrama kao simbola rata i korištenje istog kao sredstvo za poticanje na rat.

3.2. Yasukuni – simbol svog vremena

Meiji restauracija je donijela velike promjene u Japan, ne samo u okvirima industrije i vojske, već i u sklopu religije. Iako je u Japanu prije restauracije bila dozvoljena sloboda vjeroispovijesti, nakon uspostavljanja carstva 1868. godine dolazi do potiskivanja svih ostalih religija u svrhu osnutka nove - tzv. državnog šintoizma (engl. *state shinto*). Iako je baza toj novostvorenoj religiji bio tradicionalni šintoizam, ta nova religija je iskorištena poglavito u ideološke svrhe. Dokaz tome je odluka o svojevrsnom sjedinjenju države i religije u okviru restauracije 1868. godine.** Svi hramovi u Japanu su bili dužni održavati tzv. državne obrede, čije je izvođenje i svećenike strogo nadzirala država. Određeno je da će te obrede obavljati i sam car u hramskom kompleksu svoje palače u Tokiju. Spomenuti obredi nisu imali tradicionalnu šintoističku vrijednost već su služili isključivo dramatizaciji starog mita o

---

* Konsakracija je čin kojim se prema čemu uspostavlja odnos kao prema svetinji.

⁵ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

⁶ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

** Prije 1868. godine je religija u potpunosti bila odvojena od države.

božanskom podrijetlu cara. S obzirom da je osnovan u svrhu pokapanja vojnika koji su dali život za cara, Yasukuni je bio u samom središtu tih religijskih promjena.⁷ No, prije nego što se zvao Yasukuni, taj kontroverzni hram je nosio ime Tokyo Shōkonsha⁸. Osnovan je 1869. godine (godinu dana nakon početka Meiji restauracije) u čast članovima restauracijske vojske koji su svojom žrtvom u borbi protiv Tokugawa režima pomogli stvoriti novo imperijalno carstvo. Hram je sagrađen po „božanskom nalogu“ cara Meijija koji im je na taj način želio odati počast. Godine 1879. hram je preimenovan u Yasukuni. U njemu su pokopani svi vojnici koji su sudjelovali u ratovima od Tajvanske ekspedicije 1874. do Rata na Pacifiku 1945. godine.

Kao što je već spomenuto, car za vrijeme Meiji restauracije nije bio samo na čelu države i na čelu vojske, već i na čelu cijelog novostvorenog religijskog koncepta koji ga je uzdizao na razinu boga.⁹ Smatralo se da je car potomak božice sunca Amaterasu, najznačajnije šintoističke božice.¹⁰ Nova uloga cara je uvelike utjecala na način razmišljanja japanskog naroda. Žrtva u ime carstva i cara se veličala i smatrala jednom od najvećih časti. „To je razmišljanje bilo ključno u podizanju morala japanske vojske, kao i za duhovnu mobilizaciju cijele populacije za rat.“¹¹ Simbol spomenutih razmišljanja je upravo bio Yasukuni. Godišnji obredi u sklopu Yasukunija su služili propagaciji spomenutih ideja što većem broju ljudi. To je uspješno postignuto korištenjem popularnog sadržaja (sumo borbe i utrke konja) jer Yasukuni odjednom postaje najpopularniji događaj kojeg svi žele biti dio. Sudjelovanjem u tim obredima su brojni građani nehotice činili dio propagacije novostvorenih ideja.

---

⁷ Breen, J. Introduction: A Yasukuni Genealogy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 1 - 21.

⁸ Takahashi, T. Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

⁹ Ibid.

¹⁰ Cartwright, M. Amaterasu. Ancient History Encyclopedia. 2012. URL: <https://www.ancient.eu/Amaterasu/>. (7.6.2021.).

¹¹ Takahashi Tetsuya: Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

3.3. Kako Japanci razmišljaju? ili Yasukuni kao mjesto kolektivnog sjećanja

Riječnik definira kontroverzu (engl. *controversy*) kao „neslaganje ili svađu oko nečega, često zato što utječe na ili je važno velikom broju ljudi“.¹² Kontroverza, dakle, nastaje zbog nečega što ljudi smatraju važnim. Nadalje, Cambridge rječnik definira baštinu kao nešto što se veže uz neki narod ili kulturu, a da je nastalo u prošlosti i da je još od značaja.¹³ Ono što je zajedničko oba pojma je stavljanje u središte nečega što je važno. Yasukuni se osim kontroverznom smatra i teškom baštinom. Sharon Macdonald je tešku baštinu definirala kao baštinu koja se ne uklapa u potpunosti u identitet neke skupine. To je baština koja izaziva konflikte i bavi se uznemirujućim događajima umjesto herojskima i onima vezanim uz napredak.¹⁴ Kao što je prethodno spomenuto, ona baština koja je i kontroverzna i teška u isto vrijeme se naziva disonantnom baštinom. S obzirom da i kontroverzna i teška baština nastaju zbog različitih pogleda i razmišljanja, prije iznošenja običnih činjenica vezanih uz Yasukuni potrebno je ta razmišljanja iznijeti i razumijeti.

Iako se disonanca vezana uz Yasukuni može podijeliti na državnu i nacionalnu razinu, u nastavku će biti predstavljena razmišljanja o Yasukuniju na nacionalnoj razini. S obzirom da je riječ o primjeru disonantne baštine, jasno je da će ta razmišljanja biti suprotstavljena. Hram se zapravo nalazi između dvije sukobljene strane od kojih prva vidi Yasukuni kao mjesto kolektivnog sjećanja i odraz svoje nacionalne povijesti (Japanci), a druga strana vidi Yasukuni kao mjesto boli i veličanja strahota rata (Kinezi i Koreanci ponajviše).

Nadalje, važno je istaknuti da je Yasukuni pitanje nešto kompleksnije od onoga kako će biti pojašnjeno u nastavku; u okviru mišljenja koje će predstavljati jedan kolektiv u stvarnosti postoje još i varijacije tog mišljenja ili u potpunosti različiti, suprotstavljeni stavovi. Međutim, u svrhu boljeg razumijevanja kompleksnosti ovog pitanja i shvaćanja zašto je toliko teško doći do koncenzusa, biti će predstavljena dominantna

---

¹² Meaning of controversy in English. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/controversy>. (7.6.2021.).

¹³ Meaning of heritage in English. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/es/diccionario/ingles/heritage>. (7.6.2021.).

¹⁴ Conference: Museums and Difficult Heritage. // Mela*: European Museums in an age of migrations. URL: <http://www.mela-project.polimi.it/events/details/conference-museums-and-difficult-heritage.htm>. (7.6.2021.).

razmišljanja država kojih se ovo najviše tiče. U nastavku slijedi stajalište prve od tih država, Japana, od kojeg je sve krenulo.

Kako bi razumijeli zašto većina Japanaca vidi Yasukuni kao mjesto sjećanja i/ili slave potrebno je promotriti i razumijeti prošlost tog naroda. Naime, osnivanje Yasukunija se odvija u jednom od najznačajnijih razdoblja povijesti Japana, Meiji razdoblja (1868.-1912.). Meiji razdoblje i promjene koje donosi sa sobom su zaslužne za stvaranje Japana kakav je on danas. Štoviše, zaslužne su za stvaranje japanskog društva kakvo je ono danas. Dolazi do rađanja ideologije koja će zauvijek promijeniti japansko društvo: nacionalizam. Nacionalističke težnje su se javile u gotovo svakoj državi na svijetu, međutim, u Japanu su ostavile poseban trag. Postale su dio identiteta Japanaca i dio njihovog načina razmišljanja. Razlog tome je što je Japancima tijekom cijelog jednog stoljeća svakodnevni život bio „prožet nacionalizmom“. Ovdje se javlja pitanje: Kako uopće dolazi do stvaranja nacionalizma unutar neke države? Za pokretače nacionalističkih težnji u okvirima država se najčešće uzimaju ratovi, međutim, u Japanu je nacionalizam potaknut od strane od vojske, odnosno, od strane militarizma koji je tamo već bio uvelike razvijen. Ipak, većina povijesničara veže početak rađanja japanskog nacionalizma uz jedan specifičan događaj. Taj događaj je Prvi kinesko-japanski rat (1894.-1895.).

Japan je većinu svoje povijesti zavidio Kini na poziciji azijske velesile. Potaknut uspješnom modernizacijom krajem 19. stoljeća i željom za prevlašću nad azijskim kontinentom, Japan se upušta u rat koji zauvijek mijenja njegovu državu i narod. Kada je rat objavljen, opće mišljenje je bilo da će završiti u korist Kine zbog prednosti u broju vojnika. U stvarnosti nije bilo tako. Moglo bi se posebno razglabati o tome što je Japanu točno donijelo pobjedu u tom ratu, ali sa sigurnošću se može reći da su jedni od glavnih faktora bili kultiviranje nacionalnog identiteta i poticanje nacionalizma. Identitet i pogled na svijet koji Japanci tada stvaraju će uvelike utjecati na onaj današnji. Život za vrijeme Prvog kinesko-japanskog rata je bio prožet svakodnevnim veličanjem rata i stvaranjem odanosti prema državi. Primarni medij pomoću kojeg su se ti osjećaji kultivirali su bile novine. U današnje vrijeme utjecaj medija na ljude je neosporan, kao i njihova uloga u oblikovanju mišljenja kolektiva. Iz tog razloga je lako zamisliti da su novine u 19. stoljeću, kao jedini izvor informacija, imale posebno velik utjecaj na populaciju. U novinama je rat propagiran kao rat za oslobođenje od kineske dominacije. Upravo je i razlog za početak rata bio

oslobođenje „potlačene“ Koreje od kineske vlasti. U djelu intelektualca Uchimure Kanza, Prvi japansko-kineski rat je čak nazvan „pravednim ratom“ (engl. *righteous war*) jer Japan ima misiju biti vođa Istočne Azije i svojom snagom konkurirati snagama Zapada.¹⁵ U Kanzovom mišljenju se odražava mišljenje cijele tadašnje populacije. Popularnosti tih razmišljanja su uvelike doprinjeli i novinarski prijenosi s ratišta. Naime, brojni novinari su zajedno s vojnicima išli na bojišta i prenosili svoje dojmove populaciji putem novinskih članaka. Kako je rat bilo glavna tema tadašnje svakodnevice, svaki građanin bi uzbuđeno čekao novi broj (novina). Osobito je bio značajan jedan članak u kojem se opisuje siromaštvo i zaostalost Koreanaca.* Člankom se upućuje na to da bi upravo Japan trebao biti taj koji će spasiti Koreju od tadašnjih problema. Japan se, dakle, uzdiže na poziciju spasitelja. U ostalim člancima, Kinezi su portretirani kao nekulturni, nazadni i naivni, nešto što je išlo u prilog osjećaju superiornosti Japanaca. Osim toga, propagirane su i kvalitete koje su se tražile od Japanaca. To su poglavito bile one savršenog japanskog vojnika. „Idealni japanski vojnik je bio hrabar i nije oklijevao položiti život za svoju državu. Borio se za svoju državu, za pravdu, za čast. Bojati se smrti je bilo sramotno; smrt u bitci se smatrala veličanstvenom. I ako (vojnik) umre u bitci, podrška njegovoj obitelji je garantirana od strane države.“¹⁶ S obzirom da su kineski vojnici u medijima portretirani kao sušta suprotnost citiranom, spomenuti ideali su dali japanskom vojniku osjećaj nadmoći i snage. Mnogi vojnici se upravo zbog tih riječi nisu ustručavali ići u rat i položiti život za svoju državu. Smatrali su da je dobrobit države važnija od vlastitog života. Zapravo, većini njih država u određenom trenutku postaje život. Upravo to i olakšava dati u zamjenu svoj. No, osjećaj odanosti prema državi nije bio isključivo prisutan u vojničkim redovima. Iz posljednje rečenice citata je moguće isčitati da je japanska vojska bila i svojevrsna „vojska građana“ s obzirom da su građani bili direktno pod njezinim utjecajem. Obitelj vojnika bi nakon njegove smrti bila zbrinuta od strane države, a vojnik koji bi se vratio iz rata bi do kraja života imao državnu penziju. U prilog „vojske građana“ idu i članci u kojima je rat nazivan „prilikom“ za ujedinjenje i solidarnosti nacije. Na taj način se u svim građanima javlja

---

¹⁵ Makito, S. *The Sino-Japanese war and the birth of Japanese Nationalism* ; with a foreword by Mitani Hiroshi ; translated by David Noble. 1st English ed. Tokyo : International House of Japan, 2011.

* Zaostalost se ovdje odnosi na modernizaciju.

¹⁶ Makito, S. *The Sino-Japanese war and the birth of Japanese Nationalism* ; with a foreword by Mitani Hiroshi ; translated by David Noble. 1st English ed. Tokyo : International House of Japan, 2011.

osjećaj pripadnosti. Međutim, uzvisivanje japanske vojske, Japana i japanskog naroda koje podrazumijeva nadmoć nad drugima, prema Sayi Makitu dovodi do viđenja Japana kao „napredne, racionalne i prosvjetljene moderne države, pod cijenu odbacivanja vlastite prošlosti.“¹⁷ Yasukuni je jedan od materijalnih utjelovljenja ovih razmišljanja. Danas, većina japanskih dužnosnika uz vladajući dio društva vidi Yasukuni na ovakav način, i u skladu s tim djeluje. Cilj im je obnoviti osjećaj nacionalizma i pomoću njega stvoriti snažnu i veličanstvenu državu. Većina običnih građana također kultivira nacionalističke težnje, ali nesvjesno. Primjerice, prilikom izražavanja poštovanja prema mrtvima u Yasukuniju. Ti mrtvi su, kako je već spomenuto, oni koji su dali život za cara. Podržavanjem njihove misije i slavljenjem njihove žrtve, podržavaju i ono što hram predstavlja. S druge strane, profesor Nitta Hitoshi sa Sveučilišta Kogakkan u Tokiju vidi Yasukuni kao mjesto sjećanja i obećanja ponovnog susreta. Naime, brojni vojnici su otišli u rat s obećanjem da će se ako poginu, ponovno sa svojim voljenima u Yasukuniju. U prilog tome ide i činjenica da su vjerovali da će ih nakon smrti obitelj posjećivati u hramu i izražavati im poštovanje, kao i sam car (bilo je uobičajeno da car posjećuje hram za vrijeme godišnjih obreda). Mnogi Japanci, dakle, vide Yasukuni kao dio svog nacionalnog identiteta te kao način da ostanu u dodiru sa svojom prošlošću.

3.4. Problematika Yasukunija na razini države

Nakon poraza Japana u 2. svjetskom ratu, 1945. godine donešen je novi Ustav kojim je religija odvojena od države. Yasukuni, kao i svi drugi hramovi u zemlji, postaje samostalno religijsko tijelo. Podjela mišljenja o Yasukuniju započinje već tada; s jedne strane se nalaze nacionalisti koji vjeruju da bi država trebala podupirati Yasukuni i vide ulogu Japana u 2. svjetskom ratu kao oslobodilačku (oslobođenje od dominacije Zapada u Aziji), s druge strane su progresisti koji smatraju da su postupci Japana tijekom 2. svjetskog rata bili agresivni i zagovaraju strogu odvojenost države i religije. Primjer nacionalista je Japansko društvo za ratom ožalošćene (engl. *Japan Society for the War Bereaved*) čiju podršku (poglavito financijsku) Yasukuni uživa duži niz godina. Zaslužni su za brojne pokušaje da se Yasukuni vrati pod kontrolu države. Svi pokušaji su do sada bili neuspješni zahvaljujući, među ostalima, Japanskoj socijalističkoj partiji (engl. *Japan Socialist Party*).

---

¹⁷ Ibid.

Iako je podjela mišljenja postojala već od 50-ih godina prošlog stoljeća, kontroverza izbija na površinu tek tridesetak godina kasnije službenim posjetom premijera Nakasonea Yasukuniju 15. kolovoza 1985. godine. Važno je spomenuti da je do tada (tj. do 1975. godine) bilo uobičajeno da državni dužnosnici uz cara nekoliko puta godišnje posjećuju Yasukuni. Više se različitih faktora posložilo da bi upravo Nakasoneov posjet izazvao veliku reakciju. Prvo, Nakasoneov posjet je bio službeni posjet te je kao takav, prema mnogima, izravno kršio Ustav iz 1945. godine koji odvaja religiju od države. Prethodnih godina često nije bilo jasno da li premijeri posjećuju Yasukuni službeno ili ne pa njihovi posjeti nisu izazivali veliku reakciju javnosti. Drugo, sedam godina prije posjeta je obavljena konsakracija ratnih zločinaca za koje je tijekom Tokijskog procesa određeno da su počinili zločin protiv mira. Mnogi su se usprotivili toj konsakraciji te je to protivljenje eskaliralo Nakasoneovim službenim posjetom. Smatralo se da Nakasone svojim postupkom odobrava postupke tih ratnih zločinaca i da veličanjem njihovih duša odobrava djela koja su ti ljudi počinili. Rezultat su bile brojne tužbe na domaćem sudu kojima su službeni posjeti premijera proglašeni neustavnim. Ipak, to nije spriječilo Nakasoneovog nasljednika Koizumija da posjećuje hram za vrijeme svog mandata.

Kako je spomenuto, kontroverza je izbila na površinu s Nakasoneom, međutim, Koizumijevi posjeti su bili ti koji su najviše odjeknuli. Već je u svojoj političkoj kampanji Koizumi zagovarao posjete Yasukuniju i obećao da će ga posjećivati za vrijeme svog mandata. Mnogi su to obećanje vidjeli samo kao sredstvo da pobjedi u izborima te u prilog tome ide činjenica da Koizumi, prije kandidature za premijera, nije imao običaj posjećivati hram. Zbog toga je uvelike kritiziran od strane istaknutih japanskih intelektualaca, poduzetnika, državnih dužnosnika i novinara. Takahashi, primjerice, smatra da je na taj način promovirao nacionalističku politiku i žrtvu za državu u svrhu vlastitih interesa. Međutim, Koizumi se nije obazirao na kritike sugrađana te posjetio je Yasukuni čak šest puta za vrijeme svog mandata.¹⁸ Posjeti su uvelike bili popraćeni medijima i izazivali reakcije na državnoj i nacionalnoj razini. Za vrijeme Koizumijevog nasljednika Abea dolazi do smirivanja situacije, no, situacija se ponovno zaoštrava objavom fragmenata Tomitinog memoranduma (2006.) i dnevnika Urabe Ryōga (2001. i 2007.).

---

¹⁸ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

Naime, postojala su mnoga nagađanja zašto je japanski car Hirohito (1926.–1947.) prestao posjećivati Yasukuni. Kao što je prethodno spomenuto, tijekom povijesti je bio običaj da car i državni dužnosnici posjećuju hram. Ipak, car Hirohito ga je iznenada prestao posjećivati nakon 1975. godine. Mnogi su nagađali da bi to moglo biti zbog konsakracije ratnih zločinaca. Spomenutim memorandumom i dnevnikom je to i potvrđeno. Sam car se nije slagao sa konsakracijom ratnih zločinaca.¹⁹ Ove nove informacije su izazvale burnu reakciju javnosti. Ako sam car nije odobravao posjete hramu, zar premijer ne bi trebao poštovati carevu želju? Ipak, mnogi su odbacili novootkrivene dokaze smatrajući ih falsifikatima.

3.5. Stajalište Kineza ili Yasukuni kao mjesto boli

Kako je već spomenuto u poglavlju [Kako Japanci razmišljaju ili Yasukuni kao mjesto kolektivnog sjećanja](#), važno je razumijeti suprotstavljena razmišljanja koja okružuju Yasukuni kako bi to pitanje bilo jasnije. Japan predstavlja prvu stranu, drugu predstavljaju Kinezi. Odnosno, radi lakšeg razumijevanja problema kineski narod je uzet kao predstavnik svih država koje na Yasukuni gledaju kao na mjesto boli (uz Kineze to su još i Koreja, Tajvan itd.).

Japan i Kina dijele dugu zajedničku povijest. Od samih početaka spomenute države međusobno utječu jedna na drugu dijeleći brojne aspekte kulture i povijesti. U ovom kontekstu, najvažniji aspekt koji dijele, tj. koji su dijelile, je religija. Dolaskom budizma iz Kine u Japan, dolazi i nov način razmišljanja koje Japanci preuzimaju. Na taj način, s obzirom da je budizam stoljećima bio glavna religija u obje države, njihovi narodi godinama dijele svjetonazor. Iako se promjene u njihovim svjetonazorima odvijaju postupno tijekom godina, do velikog preokreta dolazi u 20. stoljeću. Komunizam i nacionalizam zauvijek mijenjaju načine razmišljanja obaju naroda, a Kina i Japan ulaze u konflikte koje će rezultirati zahladnjenjem njihovih odnosa zauvijek. Kao suparničke sile ulaze borbu za dominaciju. Posljedice te borbe se osjećaju dan danas. Yasukuni pitanje je samo jedna od mnogih prepreka u premošćivanju zajedničke prošlosti, no danas je među najaktualnijim temama. Postoji razlog zašto kontroverza vezana uz Yasukuni izbija na površinu tek 1978. godine. To je godina kada je obavljena konsakracija ratnih zločinaca za koje je Tokijskim procesom određeno da su izvršili zločin protiv mira. Sve polemike vezane

---

¹⁹ Breen, J. Introduction: A Yasukuni Genealogy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 1 - 21.

uz Yasukuni koje su izašle na vidjelo prethodnih godina su uglavnom bile na državnoj razini. Kinezima nije bilo važno da li su posjeti japanskog premijera ustavni ili neustavni. Međutim, smatrali su da se konsakracija ratnih zločinaca njih izravno tiče. Tim činom Japan odbija preuzeti odgovornost za rat i ne priznaje svoju agresorsku politiku. Štoviše, tom se konsakracijom veliča, ne samo japanski militarizam i nacionalizam (koji u ovom slučaju imaju isključivo negativno predznak), već se odobravaju djela trinaestorice sahranjenih ratnih zločinaca. Wang ZhiXin za zločince govori da su to oni koji su „naniželi najveće zlo kineskom narodu u modernoj povijesti, i uprljali ruke kineskom krvlju.“²⁰ Nije jedini koji tako misli. Nakon Nakasoneovog posjeta hramu 15. kolovoza 1985. godine* kinesko Ministarstvo za vanjske poslove je izjavilo da Nakasoneov posjet hramu vide kao postupak za obnovu japanskog militarizma. Osim toga, rekli su da je posjetom Yasukuniju Nakasone „povrijedio osjećaje kineskog naroda.“²¹ Iz ovog citata je vidljivo da Kinezi uz Yasukuni vežu snažne emocije boli i nepravde. Zanimljivo je istaknuti da Kevin Doak smatra da su Kinezi samo u nemogućnosti razumijeti Japance zbog religijskih razlika. Smatra da su posjeti Yasukuniju općenito isključivo religijski motivirani i da bi trebali biti promatrani kao takvi. Promatrajući Yasukuni iz isključivo religijskog aspekta navodi da Kinezi kao ateisti koji žive pod komunističkim režimom ne mogu razumijeti japanski koncept duše i štovanja mrtvih. Yasukuni je osnovan u svrhu štovanja vojnika koji su dali život za svoju državu te njihova djela na zemlji nemaju nikakve veze sa štovanjem njihovih duša. Navodi da ljudi nemaju pravo suditi jedni drugima i odlučivati tko zaslužuje mir, a tko ne.²²

3.6. Problematika Yasukunija na nacionalnoj razini

Kontroverza na nacionalnoj razini se javlja u isto vrijeme kao i ona državna, 1985. godine službenim posjetom premijera Nakasonea Yasukuniju. Posjet je izazvao burnu reakciju, posebice u Kini gdje su nakon izjave kineskog Ministarstva vanjskih

---

²⁰ Wang, Z. *China, Japan and the Spell of Yasukuni / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past*; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 71-91.

*15.8.1945. je datum završetka Rata na Pacifiku i kapitulacije Japana. Datum 15.8.1985. je označavao 40-u obljetnicu završetka rata.

²¹ Rose, C. *Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past*; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

²² Doak, K. *A Religious Perspective on the Yasukuni Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past*; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 47-71.

poslova* reagirali i građani organizirajući razne proteste. U Pekingu su organizirani brojni anti-japanski protesti koji su izražavali protivljenje Nakasoneovim posjetima i protivljenje poticanju japanskog militarizma. To je rezultiralo Nakasoneovom odlukom da do kraja svog mandata ne posjeti hram. Svi premijeri koji su ga naslijedili su slijedili njegov primjer, osim Hashimotou koji je posjetio hram 1996. godine i, naravno, Koizumija koji ga je posjećivao između 2001. i 2006. godine. Koizumijevi posjeti su najviše utjecali na kinesko-japanske odnose. Krajem njegovog mandata, kineski dužnosnici su se čak odbijali nalaziti i razgovarati s njim na internacionalnim samitima. Tada su ponovno su održani i anti-japanski protesti. Kineski dužnosnici su priču zaključili s komentaram da je Yasukuni izravno povezan s Japanovim „povijesnim problemom“ - nemogućnost da prihvati odgovornost za rat kao i s nemogućnost udaljavanja od militarizma. Yasukuni je za njih simbol „japanskog invazionističkog rata“.²³

Konsakracija ratnih zločinaca nije predstavljala problem samo za Kineze. Godine 1978. je jedna tajvanska obitelj tražila da se član njihove obitelji koji je sahranjen u Yasukuniju ukloni iz hrama. Brojne korejske obitelji su slijedile njihov primjer. Razlozi su bili očiti; „ne samo da im je nanesena šteta invazijom i kolonijalizmom, već je sramota da su njihovi voljeni pohranjeni u hramu koji simbolizira militarizam države počinitelja.“²⁴ Svi prijedlozi uklanjanja sahranjenih tijela iz Yasukunija su odbijeni.

3.7. Prilike za budućnost

Iako su odnosi Japana i Kine bili uvelike uzdrmani posjetima Nakasonea i Koizumija Yasukuniju, novi premijer Shinzō Abe vodi državu prema promjeni - stupa na mjesto premijera s ciljem da poboljša odnose Japana sa susjedima (s naglaskom na Kinu i Južnu Koreju). Od trenutka kada postaje ministar (jesen 2006. godine) Abe posjećuje hram „na daljinu“, odnosno, ne posjećuje ga osobno već na dane godišnjih obreda šalje darove putem Yasukunijevih svećenika.²⁵ Ove je godine darovao

---

* Više informacija u prethodnom poglavlju.

²³ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

²⁴ Takahashi Tetsuya: Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

²⁵ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

masakaki stablo.²⁶ Mnogi smatraju da njegovi postupci uistinu vode poboljšanju odnosa Japana sa susjedima. Dokaz tome je i da se samo mjesec dana nakon početka mandata, Abe našao sa bivšim predsjednikom Narodne Republike Kine (i njegovim prethodnikom) u svrhu rješavanja problematičnih pitanja iz prošlosti.²⁷ Nadalje, kineski potpredsjednik je nedavno prisustvovao krunidbi japanskog cara Naruhita.²⁸ Osim toga, u svrhu poboljšanja odnosa s Japanom, Kina je predložila prestanak konsakracije ratnih zločinaca i pronalaženje alternativnog mjesta za štovanje mrtvih. Predsjednik Japanskog društva za ratom ožalošćene Koga Makoto je predložio gradnju novog ratnog spomenika ili korištenje Chidorigafuchi groblja.²⁹ Važno je nadodati da, kako Takahashi ističe, pronalaženje novog mjesta za konsakraciju ne bi u potpunosti riješilo problem odgovornosti Japana za ratove u prošlosti.³⁰

---

²⁶ Kyodo. Abe sends ritual tree offering to war-linked Yasukuni Shrine in Tokyo. The Japan Times. 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/04/21/national/abe-tree-offering-yasukuni-shrine/#.Xtl-OTozblU>. (7.6.2021.).

²⁷ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

²⁸ Nagy, S. A reset in Japan-China relations? The Japan Times. 2019. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/10/24/commentary/japan-commentary/reset-japan-china-relations/#.XtJDEzozbIV>. (7.6.2021.).

²⁹ Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.

³⁰ Takahashi Tetsuya: Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

4. Mjesta Meiji industrijske revolucije

4.1. Što su mjesta Meiji industrijske revolucije?

Mjesta Meiji industrijske revolucije se sastoje od 23 lokaliteta koja su svjedok industrijalizacije Japana tijekom Bakumatsu i Meiji razdoblja. Svaki od njih je simbol brze industrijalizacije i modernizacije kojom je Japan, sredinom 19. s prelaskom na 20. stoljeće, postao prva nezapadnjačka zemlja koja se uspješno industrijalizirala koristeći zapadnjački model industrijalizacije. Feudalni Japan je, naime, kombiniranjem zapadnjačke tehnologije i svojih tradicionalnih vrijednosti prvi u Aziji uspješno proveo industrijalizaciju. Zbog spomenutih vrijednosti ti lokaliteti Meiji industrijske revolucije su 2015. godine uvršteni na 39. mjesto UNESCO-ovog popisa svjetske baštine.³¹ Međutim, baština koja je s jedne strane simbol modernizacije s druge je mjesto prisilnog rada. Prema izvorima iz tog vremena, čak 57,900 Koreanaca i drugih naroda (uglavnom Kineza) je bilo prisiljeno na teški fizički rad na tim lokalitetima.³² Ova baština, dakle, ima različita značenja za različite narode. Važno je promotriti ta značenja u svrhu boljeg razumijevanja ovog primjera disonantne baštine.

4.2. Značaj lokaliteta Meiji industrijske revolucije za Japance

Razdoblju Meiji restauracije je prethodio Tokugawa ili Edo period (1603.–1867). Edo period je posljednje razdoblje tradicionalnog Japana. Državom je vladao Tokugawa šogunat na čijem je čelu bio šogun. Iako je car postojao u tom razdoblju on je samo vladao kao formalna figura jer je šogun imao gotovo potpunu moć. Razdoblje Tokugawa šogunata velikim dijelom obilježava feudalizam, politička stabilnost i ekonomski napredak, ali i strah od zapadnjačkih ideja i vojne intervencije. Šogun je kršćanske misionare koji su u to vrijeme širili kršćanstvo Azijom vidio kao prijetnju svojoj vlasti te je posljedica toga potpuna zabrana kršćanstva 1630-ih i odluka o nacionalnoj izolaciji. Od 1633.godine niti jednom građanu Japana nije bilo dopušteno putovati u inozemstvo te su strani kontakti bili ograničeni na nekoliko kineskih i

---

³¹ Sites of Japan's Meiji Industrial Revolution: Iron and Steel, Shipbuilding and Coal Mining. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1484/>. (7.6.2021.).

³² Koderu, A. UNESCO faces Japan's legacy of forced labor in heritage bid. The Japan Times. 2015. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/25/reference/unesco-faces-japans-legacy-forced-labor-heritage-bid/#.Xs-QoTozblX>. (7.6.2021.).

nizozemskih trgovaca u Nagasakiju. Povijest trgovine Japanaca i Nizozemaca je jako velika te je jedino putem njih Japan imao dodir sa Europom i Zapadom. Brojne pobune i financijski problemi u državi sredinom 19. stoljeća dovode do propasti Tokugawa šogunata i početka Meiji perioda u Japanu.³³ S obzirom da je to razdoblje značajnih političkih, ekonomskih i društvenih promjena poznato je i pod nazivom Meiji restauracija. U ovom kontekstu najvažnije promjene su bile modernizacija i pozapađivanje države. Iako je Japan već prije trpio utjecaj Zapada putem Nizozemaca koji su trgovali u Nagasakiju, njihov utjecaj je bio gotovo neznatan. Tek tijekom se Meiji razdoblja, kada 1853. na zahtjev Amerike Japan prestaje s politikom izolacije, preuzimaju zapadnjački modeli. Zavidno je što pritom Japan uspijeva sačuvati svoju tradiciju i običaje. S ciljem da stvori naciju koja će moći konkurirati državama Zapada, Japan provodi promjene na političkoj, društvenoj i ekonomskoj razini. U okviru političkih promjena stvoren je parlament i sastavljen ustav, u okviru društvenih ukinut feudalizam i privilegije određenih društvenih klasa, a u okviru ekonomskih promjena je uspješno provedena industrijalizacija. U samo pedesetak godina Japan postaje jedna od vodećih industrijskih velesila. Meiji industrijski lokaliteti su svjedok ovog uspjeha. Proglašeni su UNESCO-ovom svjetskom baštinom na temelju dvaju kriterija: kriterij broj dva i četiri. Kriterij broj dva označava „važnu razmjenu ljudskih vrijednosti, u određenom vremenskom razdoblju ili unutar kulturnog područja svijeta, u svrhu razvoja arhitekture ili tehnologije, monumentalnih spomenika, urbanizma ili dizajna krajolika.“³⁴ Prema UNESCO-u, lokaliteti Meiji industrijske revolucije prikazuju kako je Japan uspješno preuzeo tehnologiju Zapada i prilagodio je svojoj kulturi i tradiciji. Osim toga, označavaju razmjenu ideja industrijalizacije koje su potakle razvoj teških industrija u Japanu i pretvorile tu državu u jednu od industrijskih velesila. Prema četvrtom kriteriju ti lokaliteti predstavljaju „izvanredan primjer gradnje, arhitektonskog ili tehnološkog kompleksa ili krajolik koji predstavlja važne etape (ili etapu) ljudske povijesti.“ Meiji lokaliteti označavaju prelazak Japana iz feudalne u modernu državu te uspješnu industrijalizaciju prve nezapadnjačke države.³⁵

---

³³ Ray, M. Tokugawa period. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Tokugawa-period>. (7.6.2021.).

³⁴ The Criteria for Selection. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>. (7.6.2021.).

³⁵ Sites of Japan's Meiji Industrial Revolution: Iron and Steel, Shipbuilding and Coal Mining. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1484/>. (7.6.2021.).

4.3. Značenje mjesta Meiji industrijske revolucije za Koreance

Nakon brojnih ratova 1900-ih između Koreje i Japana, Koreja je pripojena Japanu i smatrati će se dijelom Japana sve do 1945. godine. Vrijeme pripojenja Koreje je ujedno i vrijeme industrijske revolucije u Japanu. Japancima su bili potrebni radnici za fizički rad u rudnicima, tvornicama itd. Iz tog razloga, prema izvorima iz tog vremena, otprilike 60,000 Koreanaca i Kineza je prisilno dovedeno u Japan kao dodatna radna snaga. Prisiljeni su na teški fizički rad koji je u svakom pogledu kršio njihova ljudska prava. Većina ih je radila u rudnicima u Nagasakiju, više od 12 sati na dan te su bili izolirani od ostatka svijeta i često u opasnosti zbog urušavanja tunela, eksplozija plina, odrona kamenja... Mnogi od tih radnika su poginuli zbog tih nesreća ili u bombardiranju grada (Nagasakija) od strane Amerike.³⁶

Govoreći o prisilnom radu važno je spomenuti i *chōngsindae*. To su bile žene koje su 1944. godine regrutirane od strane japanske vojske za ispomoć u zrakoplovnim i drugim industrijama. Uglavnom su radile u tvornicama u Japanu, Mandžuriji, Kini i Singapuru. Njima su također povrijeđena ljudska prava. Radile su u tvornicama kao volonteri zbog obećanja da će na kraju rada biti plaćene. Nažalost, mnoge od tih žena u konačnici nisu bile plaćene. Nekolicina koja je dobila plaću svjedoči o napretku i usavršavanju nakon rada žena tog vremena. Kim Chōngnam koja je radila u Fujikoshi tvrtci u Japanu je nakon rata nastavila sa obrazovanjem i u konačnici postala učiteljica. Kim Chōngmin je nakon rata stekla diplomu iz kineske medicine na Sveučilištu u Seoulu u Južnoj Koreji.³⁷

4.4. Prilike za budućnost

Tijekom 90-ih godina su pokrenute brojne tužbe u svrhu rješavanja problema prisilnog rada. Odmah nakon nominacije Mjesta Meiji industrijske revolucije za svjetsku baštinu 2015. godine Kina i Južna Koreja su uložile svoje žalbe. Južno-korejska vlada je izjavila da je na sedam predloženih lokaliteta 57,900 Koreanaca bilo radilo protiv svoje volje. Uključivanjem tih lokaliteta na popis baštine bi bila

---

³⁶ Koderer, A. UNESCO faces Japan's legacy of forced labor in heritage bid. The Japan Times. 2015. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/25/reference/unesco-faces-japans-legacy-forced-labor-heritage-bid/#.Xs-QoTozblX>. (7.6.2021.).

³⁷ Chunghee, Sarah, S. The Korean "comfort women" tragedy as a structural violence. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 17-35.

povreda ljudskih prava. Pitanje je riješeno Japanovim pristankom na zahtjeve korejske vlade.³⁸

---

³⁸ Tanaka, H. *Historical Narratives of East Asia in the 21st Century: Overcoming the Politics of National Identity*. Kyoto : Horitsu Bunka-sha, Publishers, 2020.

5. „Žene za utjehu“

5.1. Tko su bile „žene za utjehu“?

Pojam „žene za utjehu“ (engl. *comfort women*) označava žene koje su u razdoblju od 1932. do 1945. godine, a mnogi izvori tvrde i nakon, bile prisiljene pružati seksualne usluge vojnicima japanske carske vojske. Pretpostavlja se da ih je bilo oko 200,000 iako je moguće da je broj bio puno veći. S obzirom da je najveći broj žena bio iz Koreje, danas je borba za njihova prava ondje najaktualnija. Ostatak žena je bio iz ostalih dijelova Azije i svijeta, točnije, iz Kine, Tajvana, Filipina, Japana i Nizozemske.³⁹

5.2. Nastanak i problematika pojma

Naziv „žene za utjehu“ dolazi od japanskog pojma *ianfu*. Taj se termin prvi put počeo koristiti u povijesnim dokumentima nastalim za vrijeme Drugog svjetskog rata. Autori koji su pisali o tim ženama u razdoblju poslijeratnog Japana su ih nazivali „ženama za utjehu koje su se priključile vojci“ (jap. *jugun ianfu*). Japanska vlada i Fond za žene Azije (engl. *Asian Women's Fund*) su preuzeli naziv *jugun ianfu*, kao i većina japanskih autora koji pišu o ovoj temi.⁴⁰ Pojam koji svi autori danas najčešće koriste u svojim radovima je „žene za utjehu“. Što se tiče tog pojma, važno je spomenuti da ga većina autora koristi s velikim oprezom. Mnogi smatraju da je naziv „žene za utjehu“ svojevrsan eufemizam jer ne opisuje vjerodostojno sve što su te žene prošle. Japanski pisac Yoshimi Yoshiaki (jedan od najistaknutijih boraca za prava „žena za utjehu“), smatra da bi točniji naziv za te žene bio „vojno seksualno roblje“ (jap. *gunyo sedorei*).⁴¹ Nadalje, postoji problematika vezana uz samu semantiku pojmova. Riječ *ianfu* označava utjehu, a utjeha po svojoj definiciji podrazumijeva ljubav, suosjećanje itd. Iz tog razloga, primjerice, nizozemske „žene za utjehu“ odbijaju koristiti taj pojam u svojim svjedočenjima.⁴² Uzimajući u obzir sve navedeno, velik broj autora ipak nastavlja koristiti pojam „žene za utjehu“ u svojim radovima

---

³⁹ Lynch, A. Comfort Women | Definition, History, & Facts. Encyclopedia Britannica. 2020. URL: <https://www.britannica.com/topic/comfort-women> (7.6.2021.).

⁴⁰ Awf.or.jp. Who Were The Comfort Women? - Who Were The Comfort Women? 2020. URL: <http://awf.or.jp/e1/facts-00.html> (7.6.2021.).

⁴¹ Yoshimi, Y. Comfort women : sexual slavery in the Japanese military / Yoshimi Yoshiaki ; prevela Suzanne O'Brien. New York : Columbia University Press, 2000.

⁴² Ibid.

isključivo zbog njegove učestalosti i raširenosti. Zapravo, svim pojmovima koji se koriste (ne samo „žene za utjehu“) se pristupa s velikom pažnjom te je uvijek objašnjeno što se podrazumijeva pod nekim pojmom, zašto se baš neki pojam koristi itd. Cilj je da se izrazi suosjećanje i razumijevanje prema žrtvama.

Iz prethodno navedenih razloga će u nastavku ovog rada također biti korišten termin „žene za utjehu“ isključivo zbog svoje učestalosti i to baš ovako kako je napisan (u navodnicima), s obzirom da se same „žene za utjehu“ ne slažu s tim pojmom.

5.3. Razlozi nastajanja „mjestâ za utjehu“ (engl. *comfort stations*)

Vjeruje se da su prva mjesta za utjehu utemeljena po uzoru na japansku mornaricu. Okamura Yasuji koji je bio na čelu japanske ekspedicije poslâne u Šangaj je 1932. godine uspostavio „mjestâ za utjehu“ po uzoru na one koje je tamo prethodno uspostavila japanska mornarica. Prema podacima prikupljenim iz dnevnika vojnika koji je radio s Okamurom, mjesta za utjehu su uspostavljena kako bi se spriječila seksualni zločini počinjeni od strane japanskih vojnika u Šangaju. U dnevniku je predloženo da se uspostave ustanove pomoću kojih će se riješiti „seksualni problemi“ trupe. Yoshimi Yoshiaki, pak, smatra da je ova ideja postojala i prije ekspedicije u Šangaju. Nasilno ponašanje japanskih vojnika je zasigurno već predstavljalo problem i tijekom rata između Japana i Rusije te se već radilo na rješenju koje je samo bilo sprovedeno tijekom šangajske ekspedicije. Dokaz su podatci koji svjedoče da je broj vojnika koji je umirao od seksualno prenosivih bolesti bio gotovo jednako visok kao onaj vojnika koji su umrli u bitci.⁴³

5.4. Problematika „žena za utjehu“ u Koreji

S obzirom da je najveći broj „žena za utjehu“ bio iz Koreje, važno je promotriti problematiku tog pojma danas u spomenutoj državi. Japanska riječ *ianfu* se u korejskom jeziku izgovara *wianbu* i pritom ima isto ili približno značenje kao japanski pojmovi *jugun ianfu* i *ianfu*. Prva problematika je vezana uz ono što taj pojam obuhvaća. Velik broj ljudi, naime, pogrešno izjednačavaju termin *wianbu* s terminom *chongsindae*. *Chongsindae* su žene koje su bile žrtve prisilnog rada tijekom

---

⁴³ Yoshimi, Y. *Comfort women : sexual slavery in the Japanese military* / Yoshimi Yoshiaki ; prevela Suzanne O'Brien. New York : Columbia University Press, 2000.

razdoblja Drugog svjetskog rata.⁴⁴ Iako je poznato da su neke *chongsindae* na kraju postale žene za utjehu, izjednačavanjem ta dva pojma bi se negiralo postojanje jednog ili drugog. Druga problematika je vezana uz poimanje „žena za utjehu“ u Koreji i korejskom društvu općenito. Naime, „žene za utjehu“ su dugo vremena u Koreji smatrane običnim prostitutkama. To vjerovanje je dovelo raznih oblika diskriminacije i nasilja od strane društva. Samo jedan od primjera je onaj Kim Hak-sun, prve Koreanke koja je progovorila o svom iskustvu kao „žena za utjehu“ u Kini, koja je priznala da duboko zamjera svojem suprugu (i nakon njegove smrti) zbog fizičkog i psihičkog nasilja koje je trpila od njega samo zato što je bila „žena za utjehu“. Izjavila je da ju je muž znao vrijeđati govoreći da je samo „prostitutka za japanske vojnike“.⁴⁵ Ovakvi primjeri u mnogima mogu izazvati negativne osjećaje usmjerene isključivo prema mužu Kim Hak-sun, međutim, on zapravo odraz cijelog društva koje na takav način razmišlja. Pritom je, naravno, gotovo nemoguće opravdati riječi i djela muža Kim Hak-sun niti bilo koga drugog od koga su bivše „žene za utjehu“ trpile nasilje. Međutim, većina „žena za utjehu“ ni ne traži opravdanje već, kako su i same izjavile, priliku za oprost i mir. Kako bi se otvorio put tome potrebno je razumijeti ne samo jednog čovjeka, već cjelokupno društvo kojem pripada. A kako bi to bilo moguće, važno se osvrnuti na prošlost tog društva, i to od samih početaka. Stav korejskog društva o „ženama za utjehu“ je zapravo rezultat razmišljanja korejskog društva o položaju žene u društvu.

U Koreji, u razdoblju prije dinastije Chosŏn (1392. - 1897.), žene su uživale brojna prava i povlastice. U nekim društvenim aspektima su se čak smatrale jednakim muškarcima. Međutim, dolaskom Konfucijanizma za vrijeme Chosŏn dinastije se sve mijenja. Konfucijanizam, osim što zagovara odanost i poštovanje prema pretcima, nalaže i strogu poniznost i pokornost žene. Žene su bile u potpunosti podređene muškarcima. Uz pokornost i poniznost, čednost žene se isticala kao jedna od najvažnijih kvaliteta.⁴⁶ Kao dokaz postoje brojni povijesni izvori iz tog razdoblja. Brojna učenja Konfucijanizma su se izgubila prolaskom vremena i godina, međutim,

---

⁴⁴ Chunghee, Sarah, S. The Korean “comfort women” tragedy as a structural violence. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 17-35.

⁴⁵ Chunghee, Sarah, S. The Korean “comfort women” tragedy as a structural violence. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 17-35.

⁴⁶ Maynes, Katrina. Korean Perceptions of Chastity, Gender Roles, and Libido; From Kisaengs to the Twenty First Century // Grand Valley Journal of History : Vol. 1 : Iss. 1 , Article 2. 2002. Dostupno na: <https://scholarworks.gvsu.edu/gvjh/vol1/iss1/2>

vjerovanje da je čednost žene jedna od njezinih najvažnijih „osobina“ se zadržala do danas. Dokaz tome su upravo „žene za utjehu“. Nakon što bi se te žene vratile kući iz „mjestu za utjehu“ (engl. *comfort stations*), većina bi ih bila dočekana s gađenjem. Velik broj obitelji se bojao da bi im čast bila ukaljanja ako prime oskvrnjenu kćer nazad u svoj dom. Iz tog razloga, mnoge žene su skrivale da su bile „žene za utjehu“. Lee Young-Ok je u svom svjedočenju rekla: „Čednost žene je smatrana važnijom od njenog života.“ Smatrala je da ne može otvoreno reći svojoj obitelji sve što je proživjela. „Puno puta sam požalila što sam se vratila kući živa. Bilo bi bolje da sam tamo umrla (...) ljuta sam što sam zbog korejskih običaja trebala skrivati svoju prošlost bez da sam išta krivo napravila.“ – rekla je Lee Young-Ok.⁴⁷

5.5. Problematika „žena za utjehu“ u Japanu

Iako je pojam „žene za utjehu“ uvelike raširen diljem svijeta zahvaljujući brojnim medijima, još uvijek postoji značajan broj ljudi koji negira postojanje tog pojma, a samim time i tih žena. Spomenuto se uglavnom odnosi na utjecajnije ličnosti u Japanu, točnije, nacionalistički naklonjene japanske političare i pisace. Važno je istaknuti da osobe koje su dio javnog života uvelike utječu na mišljenja „običnih“ ljudi. Političari su zaduženi za vođenje države, donošenje zakona prema kojima ljudi žive; pisci imaju mogućnost širenja svog utjecaja i mišljenja preko svojih djela. Primjer spomenutog je povijesničar Hata Ikuhiko koji, poput brojnih konzervativnih japanskih povijesničara, vidi zahtjev za isprikom i kompenzacijom „žena za utjehu“ kao „prijetnju nacionalnom interesu Japana“. Nadalje, poznati karikaturist i kritičar Kobayashi Yoshinori vidi sustav organiziranog seksualnog nasilja kao komercijalnu aktivnost.⁴⁸

S druge strane postoji velik broj pisaca i intelektualaca koji su posvetili život prenošenju svjedočanstva žrtava javnosti i pronalaženju dokaza o istinitosti tih istih. Najbolji primjer je zasigurno Yoshimi Yoshiaki. Zajedno s intelektualcem Kana Mikiyoa i autorom Yamanake Hisashijem, 1970-ih postaje dio društva koje se bavi poslijeratnim dokumentima Japana, propitujući odgovornost Japana za ratove u kojima je sudjelovao. Upravo ga su svjedočenja „žena za utjehu“ potakla da uđe

---

⁴⁷ Chunghee, Sarah, S. The Korean “comfort women” tragedy as a structural violence. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 17-35.

⁴⁸ Mitsui, H. The resignification of the “comfort women” through NGO trials. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 36 - 55.

dublje u probleme seksualnog nasilja i rata. Njegova istraživanja su rezultirala isprikom japanske vlade „ženama za utjehu“ zbog uključenosti vojske u čin njihove regrutacije. Prije pronalaska dokaza o uključenosti vojske, japanska vlada je negirala sve navode vezane uz to. Knjigom „Žene za utjehu“ (engl. *Military Comfort Women*) Yoshiaki izlaže sve dosada prikupljene informacije o „ženama za utjehu“, uključujući njihova svjedočanstva.⁴⁹

5.6. Muzeji posvećeni „ženama za utjehu“

Velik broj muzeja diljem Azije je posvećen „ženama za utjehu“. Muzej povijesti kineskih „žena za utjehu“ (engl. *Chinese Comfort Women History Museum*) se nalazi u Šangaju u sklopu Sveučilišta u Šangaju. Cilj mu je podučiti građane i djecu obližnjih škola o ovoj temi. U muzeju se nalaze brojne memorabilije žrtava (odjeća i osobne iskaznice), kao i mapa na kojoj su označena sva „mjesto za utjehu“ koja su u to vrijeme postojala. Posjetitelji također imaju priliku pogledati dokumentarac o žrtvama.

Ama muzej u Taipeiju je osnovan, ne samo u svrhu dokumentacije tajvanskih žena za utjehu, već i u svrhu osnaživanja žena općenito. U muzeju su izloženi materijali koji svjedoče o povijesti tih žena i povijesti kampanje za borbu za ženska prava.⁵⁰

Muzej rata i ženskih prava (engl. *The War and Women's Human Rights Museum*) u Seoulu je mjesto za sjećanje i učenje o povijesti preživjelih korejskih „žena za utjehu“ te je usmjereno prema rješavanju tog problema. Otvoren je 2012. godine. Cilj mu je i promovirati svijet bez rata i nasilja nad ženama.⁵¹

5.7. Prilike za budućnost

Održano je više saslušanja i konferencija u svrhu rješavanja ovog pitanja. Na prvom saslušanju održanom 1992. godine su u središtu bila svjedočanstva „žena za utjehu“. Cilj je bio da priče budu ispričane od strane žrtava pri čemu će se one osjećati sigurno svoja iskustva podijeliti sa svijetom. Također, nastojala se privući pozornost Ujedinjenih Naroda i ostalih internacionalnih organizacija kako bi se

---

⁴⁹ Yoshimi, Y. *Comfort women : sexual slavery in the Japanese military* / Yoshimi Yoshiaki ; prevela Suzanne O'Brien. New York : Columbia University Press, 2000.

⁵⁰ Hirano, K. Guidebook covers 'comfort women' museums across Asia. *The Japan Times*. 2017. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/06/06/national/guidebook-covers-comfort-women-museums-across-asia/#.XtEckTozblV>. (7.6.2021.).

⁵¹ The War and Women's Human Rights Museum. URL: <http://www.warinasia.com/war-womens-human-rights-museum-seoul>. (7.6.2021.).

izvršio pritisak na japansku vladu da im ispuni zahtjeve. Nakon toga, na tribunalu održanom 1994. godine je problem vojnog seksualnog ropstva povezan s nasiljem baziranom na spolu te s drugim problemima nasilja koje su žene u Aziji i svijetu pretrpile.⁵²

Tijekom prvog saslušanja, „žene za utjehu“ su bile isključivo viđene kao žrtve ratnih zločina. Već tijekom drugog tribunala su postale osobe kojima su narušena osnovna ljudska prava. Na ovaj način privlače internacionalnu pozornost koja pritišće japansku vladu da im se ispriča i isplati odštetu. Japan se potaknut ovim događajima ispričao žrtvama, međutim, većina ih nije prihvatila ispriku ni kompenzaciju jer japanska vlada odbija priznati da je izravno sudjelovala u stvaranju „mjesta za utjehu“.

---

⁵² Mitsui, H. The resignification of the “comfort women” through NGO trials. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 36 - 55.

6. Zaključak

Svi spomenuti primjeri disonantne baštine čine dio neriješene prošlosti Japana i njegovih susjeda. Za svaki od primjera su izložene dvije strane i dva stajališta. Teško je reći da je jedan od njih ispravniji ili bolji. Oba imaju snažnu povijesnu podlogu i svoje uzroke i posljedice. Moguće rješenje za problem koji su uzrokovali spomenuti primjeri baštine bi bilo uzeti obe strane u obzir i doći do nekakve vrste kompromisa. Međutim, države-žrtve (Kina, Koreja) su itekako spremne na kompromise, a Japan je taj koji ima velikih problema s bilo kakvom vrstom nagodbe. Da bi bilo jasno zašto Japan ima problema s pristajanjem na kompromis, važno je razumijeti što bi kompromis za Japan zapravo podrazumijevao. Nagodba u slučaju Japana bi podrazumijevala preuzimanje odgovornosti Japana za njegove postupke u 20. stoljeću. Podrazumijevala bi priznanje da je Japan počinio brojne zločine, kultivirao ratoborni duh i militarizam te upotrijebio prethodno spomenuto da bi drugima naštetio. Tu je važno shvatiti da je Japan zemlja koja se bazira na časti. Čast se smatra najvažnijom stavkom u životima Japanaca te je iz tog razloga nemoguće očekivati da država čiji stanovnici stoljećima žrtvuju svoje živote u ime cara i države ukaljavaju to prihvaćajući odgovornost za loše postupke u prošlosti.

Japan nije jedina država koja bi trebala ispitati svoju prošlost. Kako Takahashi Tetsuya navodi, postoji velik broj država koji nije odgovarao za svoje postupke tijekom povijesti. Kao primjer uzima postupke Francuske u Alžiru tijekom francuske kolonijalne vlasti.⁵³ U slučaju Japana, koji ima posebno kompleksnu povijest prožetu nacionalizmom i militarizmom, tj. zbog uvjerenja koja su ti Japanci kao nacija dugo živjeli, nemoguće je za očekivati da će se promjena dogoditi, barem ne odmah. Naznake promjene su vidljive u postupcima Abea i novih dužnosnika koji dolaze na vlast u Japanu. Oni su svjedoci da je Japan spreman premostiti probleme sa svojim susjedima i zajedno s njima se okrenuti svjetlijoj budućnosti.

---

⁵³ Takahashi, T. *Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past* ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

7. Literatura

1. Awf.or.jp. Who Were The Comfort Women? - Who Were The Comfort Women? 2020. URL: <http://awf.or.jp/e1/facts-00.html> (7.6.2021.).
2. Breen, J. Introduction: A Yasukuni Genealogy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 1 - 21.
3. Cartwright, M. Amaterasu. Ancient History Encyclopedia. 2012. URL: <https://www.ancient.eu/Amaterasu/>. (7.6.2021.).
4. Chunghee, Sarah, S. The Korean "comfort women" tragedy as a structural violence. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 17-35.
5. Conference: Museums and Difficult Heritage. // Mela*: European Museums in an age of migrations. URL: <http://www.mela-project.polimi.it/events/details/conference-museums-and-difficult-heritage.htm>. (7.6.2021.).
6. Dissonant Heritage: Wars and Ideologies of the 20th Century in Adriatic and Ionian Region. WordPress. URL: <https://dissonantheritage.wordpress.com/> (7.6.2021.).
7. Doak, K. A Religious Perspective on the Yasukuni Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 47-71.
8. Hirano, K. Guidebook covers 'comfort women' museums across Asia. The Japan Times. 2017. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/06/06/national/guidebook-covers-comfort-women-museums-across-asia/#.XtECkTozblV>. (7.6.2021.).
9. Kodera, A. UNESCO faces Japan's legacy of forced labor in heritage bid. The Japan Times. 2015. URL:

- <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/25/reference/unesco-faces-japans-legacy-forced-labor-heritage-bid/#.Xs-QoTozbIX>. (7.6.2021.).
10. Lynch, A. Comfort Women | Definition, History, & Facts. Encyclopedia Britannica. 2020. URL: <https://www.britannica.com/topic/comfort-women> (7.6.2021.).
  11. Makito, S. The Sino-Japanese war and the birth of Japanese Nationalism ; with a foreword by Mitani Hiroshi ; translated by David Noble. 1st English ed. Tokyo : [International House of Japan](#), 2011.
  12. Meaning of controversy in English. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/controversy>. (7.6.2021.).
  13. Meaning of heritage in English. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/es/diccionario/ingles/heritage>. (7.6.2021.).
  14. Mitsui, H. The resignification of the “comfort women” through NGO trials. // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 36 - 55.
  15. Ray, M. Tokugawa period. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Tokugawa-period>. (7.6.2021.).
  16. Rose, C. Stalemate: The Yasukuni Shrine Problem In Sino-Japanese Relations / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan’s Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 23 – 46.
  17. Shin, G., Park S., Yang D. Introduction // Rethinking historical injustice and reconciliation in Northeast Asia : the Korean experience / uredili Gi-Wook Shin, Soon-Woon Park, Daqing Yang. New York : Routledge, 2007. Str. 1-15.
  18. Sites of Japan’s Meiji Industrial Revolution: Iron and Steel, Shipbuilding and Coal Mining. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1484/>. (7.6.2021.).
  19. Sites of Japan’s Meiji Industrial Revolution: Iron and Steel, Shipbuilding and Coal Mining. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1484/>. (7.6.2021.).
  20. Takahashi, T. Legacies of Empire: The Yasukuni Shrine Controversy / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan’s Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 105-124.

21. Tanaka, H. Historical Narratives of East Asia in the 21st Century: Overcoming the Politics of National Identity. Kyoto : Horitsu Bunka-sha, Publishers, 2020.
22. The Criteria for Selection. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>. (7.6.2021.).
23. The War and Women's Human Rights Museum. URL: http://www.womenandwarmuseum.net/contents/general/general.asp?page_str_menu=0101. (7.6.2021.).
24. Tunbridge, J.E.; Ashworth G.J. Dissonant heritage : the management of the past as a resource in conflict. Chichester : John Wiley and Sons, 1996.
25. Wang, Z. China, Japan and the Spell of Yasukuni / Yasukuni, the War Dead, and the Struggle for Japan's Past ; uredio John Breen. New York : Columbia University Press, 2008. Str. 71-91.
26. Yoshimi, Y. Comfort women : sexual slavery in the Japanese military / Yoshimi Yoshiaki ; prevela Suzanne O'Brien. New York : Columbia University Press, 2000.

Disonantna baština Dalekog Istoka

Sažetak

Posljedice koje su ratovi prošlog stoljeća ostavili na svijet se osjećaju dan danas. Upravo su one prepreka u uspostavi kvalitetnih odnosa među državama. U svrhu rješavanja problema iz prošlosti, posljednjih se godina uvelike raspravlja o pomirbi (engl. *reconciliation*) među državama. Ono što se nastoji postići je tzv. čvrsta (engl. *thick*) pomirba, odnosno pomirba koja podrazumijeva oprost, međusobno razumijevanje i harmoniju. Takva vrsta pomirbe se smatra ključnom u premošćivanju međusobnih razlika i stvaranju nove, svijetlije budućnosti. Najveće prepreke u postizanju takve vrste pomirbe danas među državama Istočne Azije su primjeri disonantne baštine u Japanu. Yasukuni hram kao simbol japanskog nacionalizma i militarizma čini dio važnog razdoblja japanske povijesti, međutim, države poput Kine i Južne Koreje ga vide kao mjesto veličanja strahota rata i japanskog militarizma. Mjesta Meiji industrijske revolucije također predstavljaju važan dio japanske povijesti, međutim, također su i mjesta prisilnog rada. Japanske „žene za utjehu“ predstavljaju žene koje su bile vojno seksualno roblje tijekom Drugog svjetskog rata, međutim, japanska vlada odbija priznati da je sudjelovala u novačenju tih žena i isplatiti im kompenzaciju i udijeliti iskrenu ispriku. Svi ti primjeri baštine su odraz nemogućnosti pomirbe Japana sa svojom prošlošću i prihvaćanja odgovornosti za svoje postupke.

Ključne riječi: disonantna baština, „žene za utjehu“, Yasukuni hram, mjesta Meiji industrijske revolucije, Istočna Azija

Dissonant Heritage of the Far East

Summary

Twentieth century's conflicts left everlasting consequences on today's world. These consequences are the biggest obstacles in creating meaningful bonds between countries. Over the last few decades countries have been trying to achieve reconciliation in dealing with past issues. What they aspire to achieve is called „thick“ reconciliation - a type of reconciliation that encompasses forgiveness, mutual understanding and harmony. It is considered to be the key in dealing with different perceptions of shared past and creating a new, better future. The biggest obstacles in achieving thick reconciliation in East Asia are dissonant heritage monuments located in Japan. The Yasukuni temple symbolizes Japanese nationalism and militarism, making it an important part of Japanese history. Nevertheless, to China and South Korea it glorifies the war and its atrocities. Sites of Japan's Meiji Industrial Revolution represent an important part of modern Japanese history, nonetheless, they are sites of forced labor as well. The Japanese „comfort women“ are examples of military sexual slavery but the Japanese government denies its involvement in recruiting these women and refuses to give them a compensation or an honest apology. All of the aforementioned examples of heritage are signs of Japan's inability to cope with its past and failure to take responsibility for its past actions.

Keywords: dissonant heritage, „comfort women“, Yasukuni temple, Sites of Japan's Meiji Industrial Revolution, East Asia